

(וראה אריכות בשטמ"ק. ונראה לכאורה לפי הגרסה שלפנינו בגמרא לעיל (צה). 'מיהו רביע לא חשיב, יתר מרביע חשיב, דכיון דחזי ליה לאיצטרופי בתשעת קבין הואי לה ארעא חשיבתא בפני נפשא והדרא' (ואפשר שהרשב"ם והתוס' לא גרסו לה התם) — נראה כמעט מפורש שדין החזרת הרבעין הוא מחמת הסיכוי לצרף ארעא חשיבתא. ונראה מזה שדוקא כשבא ליטול בקרקע אמרו שיטול הכל, כדי שיהא בו כדי לצרף שיעור ט' קבין או קרוב לכך, ובאופן כזה שחפץ בקרקע, ודאי לא נתכוין למחול אף על הרבעין, אבל כשבא ליטול מעות ולא נחשב בשבילו המותר להחזיק בו, מאחר שאינו ט' קבין, (או שמא אפילו אם היה בו ט' קבין ואינו רוצה בהן כי קטנה היא בעיניו), הרי מוכח שבאמת נתכוון למכור הכל, ואף שיתר יותר מרובע שאין אדם רגיל למחול, הא קמן שאינו רוצה בקרקע הנשאת ודין שיטול המותר. אך נראה שכל זה רק אליבא דרב הונא (דאיליביה קיימינן בסוגיא לעיל צה), הסובר שט' קבין שאמרו — אפילו בבקעה גדולה. הרי שעיקר השיקול אם מחל או לא אינו תלוי רק ביחס רובע לסאה אלא גם בחשיבות הקרקע היתירה. והוא כנ"ל. אמנם לרב נחמן החולק עליו (וכמותו נפסק להלכה) הכל תלוי ביחס בלבד, וענין ט' קבין לא נאמר אלא לענין רצה מחזיר וכו' (וכפירוש רשב"ם).

ויש מקום לפי זה לומר, שמה שאמר רבין בר רב נחמן לתקן לשון המשנה, (ועריטב"א), זה דוקא לשיטת ר"ג אביו, אבל לרב הונא אין צורך בכך, שכך כוננת המשנה: כאשר מחזיר הקרקע מחמת שהיה מותר על רובע לסאה שנצטרף לבית ט' קבין, לא רק הרובע מחזיר מחמת חשיבותו אלא גם היתר עליו אף שהוא לבדו פחות משיעור רובע לסאה, וכבר השארנו בידו קרקע חשובה לשה או לגינה, מ"מ מאחר שכבר יש בידו קרקע חשובה, ודאי ראוי לצרף אליה הכל, שלא נתכוון למחול בכה"ג.

ואתי שפיר לפי"ז שלעיל צד: באו לסייע לרב הונא מדתני רבין בר רב נחמן, וע"ש בתוס' שהעירו במה שלא הביאו מן המשנה. ולהנ"ל דוקא מברייתא דרבין יש לסייע (שכנראה הגיה עפ"י ברייתא שהיתה בידו, דאל"כ היה צ"ל 'אמר רבין... תני לא את המותר' ודוק), שבלעדיה מתפרשת משנתנו דוקא בקרקע ואינו ענין לניפוי ההתם, שהוא כמעט. ואכן זהו שדוחה שם הדוחה, דיותר מרובע חשיב משום שראוי להוסיף לט' קבין, והוא כנ"ל אליבא דרב הונא וכפשוט לשון המשנה, (מדלא קתני לה לאחר "עשה חשבון" דקאי על הסיפא בלבד. — עפ"י 'בדרך טובים').

דף קה

'זו דברי בן ננס אבל חכמים אומרים: הלך אחר פחות שבלשונות' — אף על פי שלא נחלק שום אדם, על החזר מדבריו בתוך כדי דיבור, שחזרתו חזרה ואין ממש בדבריו הראשונים — כאן שונה, כיון שאמר הלשון האחרון ולא ברר יותר, אפשר שחזר וניחם על האחרון ורוצה בלשון הראשון. (ריטב"א).

ובתוס' רי"ד פרש, שיש לומר שרצה לכפול את דיבורו הראשון, אלא שהתבלבל בלשונו ואמר ההיפך, אבל דעתו כמו שאמר בדיבור הראשון.

'ואיכא למימר פרושי קא מפרש' — לפי צד זה, שדבריו הראשונים הם העיקר, ודבריו האחרונים אינם אלא פירוש לראשונים (ודלא כ'פירוש קמפרש' דלהלן בע"ב. ולא חש תלמודא להשתמש באותה מטבע לשון, אף שהכוונת הפכיות — עריטב"א) — חודש העיבור שייך לשוכר. ולפי זה היה נראה לכאורה שמשלם כל חדש פחות מדינר, שהרי מחלק את הסכום הכולל — 12 דינר, ל-13 תשלומים. (וע' בלשון הריטב"א). אולם הרשב"ם כתב שנתן לו דינר לחודש. וכתב עוד, שיכול לסלקו בתוך החודש הראשון או השני. ואמנם בסוף החודש השנים-עשר א"א לו לסלקו, שהרי חודש זה בכלל ההסכם, וכבר שילם עבור חודש זה, כי הרי פורע בסוף כל חודש דינר והושלמו הי"ב דינרים לשנה.

וצ"ע (לפי צד זה) מה יהא הדין אם בא לסלקו בתוך אחד-עשר חדש למשל, שלכאורה נראה שחייב לתת לו זמן נוסף למגורים (כמעט חודש), או לנכות ולהחזיר לו ממה ששילם, שהרי כבר שילם 11/12 חלקים מהסך הכולל, ולא דר אלא 10/12 מזמן השכירות. וצ"ע.

'אבל בא בתחלת החדש כולו למשכיר, בסוף החדש כולו לשוכר' — על תפיסה לאחר שגולד הספק - ע"ע במובא בב"מ קב: (חוברת כו).

(ע"ב) 'אמר רב הונא: אמרי בי רב...' — עיין רשב"ם (מסנהדרין יז), ד'אמרי-בי-רב' הוא רב המנונא. ואף שרב המנונא צעיר הרבה מרב הונא ממלא מקומו של רב, שהרי משמע בקדושתו כה. שרב המנונא היה חברו הצעיר של רב חסדא וכפוף אליו. ושם כט: משתבח ליה רב חסדא לרב הונא בדרב המנונא דאדם גדול הוא, עיי"ש. ומשמע שבקושי הוכר לרב הונא. ובמו"ק כה. מבואר שנפטר יחד עם רבה בר רב הונא. ומ"מ גם הוא 'תלמידה דרב' (ב"ק קו סו"ע"א). ונראה דשימושו בישיבת רב היה יותר אף מתלמידי רב הגדולים, שכן מצינו בעירובין רב מלמדו פתגמי חכמה ומוסר וקורא לו 'בני', וכנראה היה אז צעיר מאד, ובקידושין (כט: הנ"ל) מבואר שאחר לישא אשה, ועל כן נמצא הוא הוותיק מבני הישיבה, ובכל מה שמהלך בבי-רב הוא המוסמך ביותר, עד שאפילו רב הונא אומר משמו. (ומצינו כענין הזה בן עזאי. ואכ"מ). (בדרך טובים)

דף קו

(ע"ב) 'הני מילי היכא דלא קים ליה בגוה אבל היכא דקים ליה בגוה — סבר וקביל' — משמע קצת, שאף על פי שבאמת רב פפא הבין מדברי המוכר שיוסיף לו עד עשרים, אעפ"כ כיון שהיה ראוי להבין שהכוונה שעדיף לו כעשרים, חלה המכירה כמו שהיא. (ע' באילת השחר). ומבואר בדברי הריטב"א, שרב פפא באמת ידע שאין בה עשרים, אלא שסבר שמא המוכר שאומר לו עשרים, יודעה ומכירה יותר ממני, וכנראה טועה אני בהערכת. או סבר שכוונת המוכר שחשבון המחיר יהיה לפי סכום מסוים לעשרים, וצריך עתה לנכות מן המחיר. והשיבו אביי, לא כי, כוונת המוכר היתה שעדיפה היא כעשרים. וע"ע בשו"ת רשב"ש תקפ"ט).

'תניא ר' יוסי אומר: האחין שחלקו, כיון שעלה גורל לאחד מהן — קנו כולם. מ"ט? אמר ר' אלעזר כתחלת ארץ ישראל... אי מה להלן בקלפי ואורים ותומים אף כאן... אמר רב אשי: בההוא הנאה דקא צייתי להדדי גמרי ומקני להדדי' — כן גרס רשב"ם. ולגרסה זו, אין בדברי רב אשי חזרה מדברי ר' אלעזר, ולעולם נשאר הלימוד מתחילת ארץ ישראל, אלא שעל הקושיא שחסר קלפי ואורים-ותומים, מתרץ רב אשי שיש כאן גמירות דעת לקנין ומועיל הגורל אף ללא קלפי ואורים-ותומים.

וצריך לבאר הענין, הלא על כל פנים אין כאן גורל שוה לגורל הראשון, כי חסרים קלפי וא"ת, וכיצד מועילה הגמירות-דעת להצטרף עם הגורל להשלים חסרון זה? אלא, יש להבחין כאן בשני דינים; החלוקה, והזכיה של כל אחד בחלקו הפרטי. כלומר, עצם הגורל אינו אלא מעשה-חלוקה בנכס המשותף, המסלק את זכותו של כל אחד מחלקו של חברו, אך

א. פיחת כלשהו — ינכה מן החשבון. הותר כלשהו — מחזיר למוכר. ומחזיר לו קרקע או מעות, כפי רצון המוכר, (שעשו תקנה עבורו לדרוש מעות, כי אין לו שימוש בפיסת קרקע קטנה). ואם היה שינוי בחיר הקרקע בין שעת הקנייה להתורה, אין כופין את הלוקח להחזיר מעות אלא כפי ערך הזול.

היה המותר שיעור חשוב (בשדה — ט' קבין. בגינה — חצי קב לת"ק, או רובע לר"ע) — מחזיר לו את עודף השטח ואינו חייב להחזיר לו מעות. (שיש לו למוכר כדי שימוש בשטח זה ואינו נפסד בהחזרתו).

וכן אם לא היה במותר שיעור חשוב, אלא שהיה סמוך לשדה אחרת של המוכר — אין לחייב את הקונה להחזיר דמים אלא יכול להחזיר בקרקע בסמוך לשדה המוכר. (והסתפק רב אשי בשהיה בור / אמת המים / דרך הרבים / ריכבא דדיקלי — מפסקת ביניהם. ועלה ב'תיקן').

ב. אפילו פיחת או הותר רובע לסאה (או שלשים רובעים לכוור, וכל על זה הדרך) — הגיעו. יתר מכאן יעשה חשבון. (ובהותר, מחזיר קרקע או מעות, כנ"ל). וחוזר כל המותר על בית-כוור. (וע' בשטמ"ק שיטה אחרת לר"י בן מגאש).

היה הפרש בכדי שיעור חשוב לעצמו (כנ"ל — ט' קבין לשדה וכו') — נחלקו אמוראים: רב הונא אמר שאין כאן מחילה אלא כל אותו השטח המותר — חוזר. ורב נחמן אמר שאם מכר לו שטח גדול ואותו מותר הוא ביחס 'רובע לסאה' או פחות — הגיעו. ורק כאשר אותו שטח הוא יותר מרובע לסאה — חוזר למוכר. (והלכה כמותו. פוסקים. ועריטב"א).

(הרמב"ם והשו"ע (וכן הובאה שיטה זו ברשב"ם) פירשו, שלעולם יד המוכר על העליונה אלא אם השטח העודף הוא ט' קבין בנוסף על שיעור 'רובע לסאה' שאז מחזיר קרקע ולא מעות).

ג. מסקנת הגמרא שסתמא כ'הן חסר הן יתר' דמי. (ואם לא דיברו על קרקע מסוימת, שהלוקח יודעה ומכירה — חייב ליתן לו בדיוק בית כור. ואם חסרה, יש שכתבו שיכול הלוקח לבטל המקח, וי"ח. — עתוס', רא"ש, רשב"א, ועוד).

ד. הפרש של פחות משתות — הגיעו. יתר משתות — ינכה. שתות עצמה — לרב הונא, כפחות משתות דמי. ורב יהודה, כיותר משתות. (ברמב"ם ובטושו"ע (ריח, טו) נפסק כרב הונא, דברייתא מסייעת לו, וכן בירושלמי מובאת רק שיטה זו. ואולם רב האי גאון פסק כרב יהודה — ערא"ש).

אם הקונה מכיר את השדה וקיים ליה בגוה — הרי סבר וקיבל, ואפילו ביתר משתות הגיעו.

דף קה

קסה. כיצד יש לדון שתי לשונות הסותרות זו לזו, שנאמרו במשפט אחד על ידי המוכר?

שיטת בן ננס לתפוס לשון אחרון, וכן דעת רב. ואולם כמה תנאים חולקים וסוברים לדון הדבר כספק, אם העיקר כלשון ראשון או כלשון אחרון, ומעמידים את הקרקע בחזקת המוכר ואת המטלטלין בחזקת התפוס בהן. וכן הורה שמואל. (ורב נחמן — בב"מ, (אלא שנחלקו שם שמואל ור"נ בענין תפיסה בספקות). וכן כתב הרשב"ם וש"פ להלכה. וראה ביתר בב"מ דף קב — שאלה ריד).

דפים קו — קז

קסו. א. האם הטלת גורל בשביל חלוקת שותפין, יש לה תוקף של מעשה-קנין, ומאימתי?

ב. שלשה שותפין, שקדמו שנים מהם והטילו גורל (לחלוקת הנכס לשלשה חלקים) ללא ידיעת השלישי — האם יש תוקף לאותו גורל?